

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHDAGI QIYINCHILIKLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI VA ULARNI MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Qo‘qon davlat universiteti Ta‘lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Maktabgacha ta‘lim) yo‘nalishi 1-bosqich magistranti
Ismoilova Sarvinoz Ixtiyorjon qizi

Annotatsiya: Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarning pedagogik va psixologik asoslari chuqur tahlil etilgan. Shuningdek, nutq rivojidagi muammolarni bartaraf etishda milliy qadriyatlar, xalq og‘zaki ijodi, urf-odatlar va an‘analar asosida samarali metod va vositalardan foydalanish masalalari keng yoritilgan. Maqolada bolalarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda oila, ta‘lim tashkiloti va ijtimoiy muhitning o‘zaro hamkorligi muhim omil sifatida ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Maktabgacha yosh, nutq rivoji, pedagogik asoslar, psixologik omillar, milliy qadriyatlar, nutqiy kompetensiya, xalq og‘zaki ijodi, interfaol metodlar, tarbiya.

Аннотация: В данной статье глубоко анализируются педагогические и психологические основы трудностей, возникающих в процессе развития речи у детей дошкольного возраста. Также подробно освещаются вопросы использования эффективных методов и средств, основанных на национальных ценностях, устном народном творчестве, традициях и обычаях, для преодоления речевых проблем. В статье подчеркивается важность взаимодействия семьи, образовательного учреждения и социальной среды в развитии речевой компетенции детей.

Ключевые слова: дошкольный возраст, развитие речи, педагогические основы, психологические факторы, национальные ценности, речевая компетенция, устное народное творчество, интерактивные методы, воспитание.

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the pedagogical and psychological foundations of difficulties that arise in the process of speech development in preschool children. It also extensively discusses the use of effective methods and tools based on national values, folklore, traditions, and customs to overcome speech-related problems. The article emphasizes the importance of cooperation between family, educational institutions, and the social environment in developing children’s speech competence.

Keywords: preschool age, speech development, pedagogical foundations, psychological factors, national values, speech competence, folklore, interactive methods, education.

Maktabgacha yosh davri bolaning nutqiy rivojlanishi uchun eng muhim va sezgir bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bola tilni faol egallaydi, soʻz boyligi ortadi, grammatik tuzilmalarni oʻzlashtiradi va nutq orqali oʻz fikrini ifoda etish qobiliyati shakllanadi. Nutq nafaqat muloqot vositasi, balki bolaning tafakkuri, idroki va ijtimoiy moslashuvi bilan chambarchas bogʻliq boʻlgan murakkab psixik jarayondir. Shu bois nutq rivojlanishidagi har qanday kechikish yoki nuqson bolaning umumiy rivojlanishiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin.

Amaliy kuzatishlar shuni koʻrsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishida turli qiyinchiliklar tez-tez uchrab turadi. Bular qatoriga lugʻat boyligining yetarli emasligi, tovushlarni notoʻgʻri talaffuz qilish, gap tuzishda qiynalish, fikrni izchil bayon eta olmaslik kabi holatlar kiradi. Ushbu muammolar kelib chiqishiga koʻra psixologik, pedagogik hamda ijtimoiy omillar bilan izohlanadi.

Psixologik omillar ichida bolaning individual rivojlanish xususiyatlari muhim oʻrin tutadi. Har bir bolaning nerv tizimi rivojlanish darajasi, temperament turi, emotsional barqarorligi nutq shakllanishiga bevosita taʼsir qiladi. Masalan, melankolik yoki flegmatik tipdagi bolalar koʻpincha sekinroq gapiradi yoki muloqotga kamroq kirishadi. Shuningdek, bolada qoʻrquv, ishonchsizlik yoki ortiqcha nazorat mavjud boʻlsa, bu uning nutqiy faolligini pasaytiradi. Psixologik travmalar, oiladagi nizolar yoki eʼtiborsizlik ham nutq rivojiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin.

Pedagogik omillar esa asosan taʼlim jarayonining tashkil etilishi bilan bogʻliq. Agar tarbiyachi bolalarning nutqiy faoliyatini yetarlicha ragʻbatlantirmasa, interfaol metodlardan foydalanmasa yoki individual yondashuvni eʼtibordan chetda qoldirsa, nutq rivoji sustlashadi. Ayniqsa, faqat reproduktiv usullardan foydalanish, bolalarni passiv tinglovchi sifatida qoldirish nutqiy faollikni cheklaydi. Shu sababli zamonaviy maktabgacha taʼlimda bolani faol subyekt sifatida jalb etish muhim hisoblanadi.

Ijtimoiy omillar orasida oila muhiti yetakchi oʻrin tutadi. Agar bola oilada kam muloqot qilsa, ota-onalar bilan suhbatlar yetarli boʻlmasa yoki gadjetlar bilan ortiqcha shugʻullansa, uning nutqiy rivoji sezilarli darajada sustlashadi. Aksincha, sogʻlom va iliq muhit, doimiy muloqot, kitob oʻqish anʼanalari mavjud oilalarda bolalarning nutqi tez va sifatli rivojlanadi.

Nutq rivojlanishidagi qiyinchiliklarni bartaraf etishda milliy qadriyatlar asosida yondashuv alohida samaradorlikka ega. Milliy qadriyatlar bolalarga yaqin boʻlib, ularning qiziqishini oshiradi va tabiiy ravishda nutqiy faollikni kuchaytiradi. Ayniqsa, xalq ogʻzaki ijodi nutqni rivojlantirishda beqiyos manba hisoblanadi.

Ertaklar bolalarning nutqini rivojlantirishda universal vosita hisoblanadi. Ular orqali bolalar yangi soʻzlarni oʻrganadi, gap tuzishni mashq qiladi va voqealarni ketma-ket bayon qilishni oʻzlashtiradi. Ertaklarni tinglash, muhokama qilish va qayta hikoya qilish bolalarning monologik nutqini rivojlantiradi. Shu bilan birga, ertaklar bolalarda axloqiy qadriyatlarni ham shakllantiradi.

Maqollar va topishmoqlar esa bolalarning mantiqiy fikrlashini va qisqa, loʻnda ifoda qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Tez aytishlar nutq apparatini chiniqtiradi, tovushlarni toʻgʻri talaffuz qilishga yordam beradi. Bu esa fonetik kamchiliklarni bartaraf etishda muhim ahamiyatga ega.

Milliy o‘yinlar orqali nutqni rivojlantirish ham samarali metodlardan biridir. O‘yin jarayonida bolalar erkin muloqotga kirishadi, yangi so‘zlardan foydalanadi va o‘z fikrini ifoda etadi. Rolli o‘yinlar, ayniqsa, dialogik nutqni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Masalan, “do‘kon”, “mehmon kutish”, “oila” kabi o‘yinlar bolalarning kundalik hayotiy nutqini boyitadi.

Shuningdek, dramatisatsiya va sahnalashtirish usullari bolalarning nutqini rivojlantirishda keng imkoniyatlar yaratadi. Bu jarayonda bolalar turli rollarni bajaradi, matnni yodlaydi va ifodali nutqni o‘zlashtiradi. Milliy ertaklar asosida sahna ko‘rinishlari tashkil etish esa tarbiyaviy samarani yanada oshiradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan milliy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish bugungi kunning muhim talabidir. Multimedia vositalari, interfaol o‘yinlar, audio ertaklar orqali bolalarning nutqiy faoliyatini yanada faollashtirish mumkin. Biroq bu jarayonda milliylik ruhini saqlab qolish muhimdir.

Nutq rivojlantirish jarayonida individual yondashuv alohida ahamiyatga ega. Har bir bolaning nutqiy rivojlanish darajasi turlicha bo‘lganligi sababli, tarbiyachi differensial yondashuvni qo‘llashi zarur. Ba’zi bolalar bilan alohida ishlash, logopedik mashqlar o‘tkazish, ota-onalar bilan hamkorlikda ish olib borish muhim natijalar beradi.

Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligi nutq rivojida hal qiluvchi omillardan biridir. Ota-onalarga metodik tavsiyalar berish, ular bilan seminar va suhbatlar o‘tkazish orqali bolalarning nutqiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash mumkin. Ayniqsa, oilada milliy qadriyatlarga asoslangan muhit yaratish bolalarning nutqini boyitadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishdagi qiyinchiliklar kompleks yondashuvni talab qiladi. Pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda, milliy qadriyatlarga asoslangan metodlardan foydalanish eng samarali yo‘l hisoblanadi. Bu esa bolalarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish bilan birga, ularning ma’naviy-axloqiy barkamolligini ham ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. – Toshkent, 2022.
2. Yusupova D. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2023.
3. Raximov B.X. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
4. Xoliqov A. Pedagogika va psixologiya asoslari. – Toshkent, 2020.
5. Qurbonova M. Maktabgacha ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2023.
6. Ismoilova Z. Bolalarda nutq va tafakkur rivoji. – Toshkent, 2022.
7. Nurmatova Sh. Milliy tarbiya asoslari. – Toshkent, 2024.
8. Saidova G. Xalq og‘zaki ijodi va bolalar tarbiyasi. – Toshkent, 2023.
9. Karimova N. Oila pedagogikasi. – Toshkent, 2022.
10. Abduqodirov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2022.
11. To‘xtayeva L. Maktabgacha ta’limda nutq o‘stirish texnologiyalari. – Toshkent, 2024.
12. Rasulova M. Bolalar psixologiyasi va nutq rivoji. – Toshkent, 2023.